

BODOR ANDRÁS Traianus emlékoszlopa

Már majdnem egy éve foglalkoztatja a hazai közvéleményt az a hír, hogy az örök város, Róma, monumentális emlékművének, az 1854 éves *Columna Traiani*-nak, Traianus emlékoszlopának másolatát hazánkban is felállítják, itt, ahol azok a csaták dúltak, amelyeket az ókor e remek alkotása ábrázol. Ez az alkalom szinte önkéntelenül egész sor kérdést vet fel; milyen körülmények között készült el a csaknem húsz évszázad viharával dacoló emlékoszlop? Honnan nézte végig két évezred hatalmas emberi drámáját? Mi a szerkezete, történeti és művészi értéke? Mi volt a hatása és, végül, mi a szimbolikus jelentősége hazánk múltja és jelene számára?

Traianus fóruma

A római sas, miután meghódította Itáliát, az i. e. I. század végére hatalma alá hajtotta a Rajnától nyugatra, a Dunától délre fekvő egész Európát, Kisázsia, Közel-Keletet és Észak-Afrikát. Az így kialakult Imperium Romanum területe három kontinensre: Európára, Afrikára és Ázsiára terjedt ki. Traianus császár nem elégedett meg elődeinek e roppant hódításaival, katonai, gazdasági és politikai okokra hivatkozva megtámadta a hazánk területén éppen akkor virágzó fejlődésnek indult dák államot. Két, az i. sz. 101—102., valamint 105—106. évi háborúban a dákokat hősi ellenállásuk után legyőzte és területük nagy részét római provinciává alakította át. Augustus óta ez volt Róma legnagyobb hódítása.

Iulius Caesartól kezdve szinte szokássá vált, hogy a mindenható császárok győzelmeik emlékére csarnokokkal, szobrokkal, templomokkal, diadaloszlopokkal ékesített fórumokat építsenek, megteremtve a főváros politikai, köz- és kulturális életének eme fontos gócpontjait. Így épültek fel az ősi piactér, a Forum Romanum mellett a Capitolium és a Quirinalis halmok lábainál, Caesar, Augustus, Domitianus, illetve Nerva fórumai. Ezek tözsomszédságában, amint erről feliratilag is megemlékezett, Traianus a dák zsákmányból — *ex manubiis* — megépítette saját, valamennyi pompáját túlszárnyaló fórumát, a *Forum Traianit*. Az új fórum kiképzését azonban nagymértékben akadályozta a Quirinalist és a Capitoliumot összekötő, mintegy 40 méter magas hegynyereg. Ezért először ezt kellett elhordani, s csak azután kerülhetett sor a 116 m hosszú és 95 m széles fórum felépítésére. Ez építészetileg több részre tagolódott. Augustus fóruma felől volt főbejárata. Itt emelkedett a hat oszloppal öt ívre oszló *Porta triumphalis* — diadalmi kapu. Középső, nyitott íve bejáratul szolgált, a másik négyet, valamint a fölöttük levő koszorúszerű bemélyedéseket szobrok és domborművek díszítették; a homlokzaton a császár diadalkocsija meg a győztes hadvezérek szobrai állottak. A *Porta triumphalis* azóta elpusztult, de képét Traianus pénzei híven megőrizték.

A kapun túl terült el a fórum négyzetű atriuma, köröskörül két oszlopsoros, emeletes csarnokkal szegélyezve. Két szembenéző oldala fél-

kör ívben kinyúlt. A csarnok párkányát államférfiak és hadvezérek szobrai ékesítették. A szobrok elpusztultak ugyan, de a napvilágra került feliratok ma is tanúsítják, kik részesültek ilyen nagy kitüntetésben. Az első szobrot a szenátus emelte Traianusnak 112-ben, békében és háborúban szerzett érdemeiért — *de republica merito domi forisque*. Ez a felirat egyben azt is jelzi, hogy 112-ben a fórum már készen állt. 118-ban Hadriánus császár meg felesége, Sabina Augusta, majd a markoman háborúk kitüntetett vezérei kapnak szobrot, s így tovább az V. század közepéig, amikor Róma politikai jelentősége teljesen lehanyatlott.

Az atrium közepén állott Traianus hatalmas, aranyozott bronz lovaszobra. Mellette az egész fórumot szélességében átszelte a márványból

Forum Traianum

és gránitból épült, oszlopsorokkal öt hajóra osztott *Basilica Ulpia*, a két emelet magasságú gyűlésterem. Oldalai ennek is félkörívben nyúltak meg, az atrium felőli lépcsőzetén pedig quadrigák állottak Traianus szobrával. Itt kaptak helyet azok, a később Constantinus császár diadalívére átvitt dák foglyokat, főnemeseket és közrendűeket ábrázoló szobrok, amelyekből a különböző európai múzeumok még ma is mintegy harmincat tartanak számon. A Basilica északnyugati oldalához tapadt a két — görög és latin — könyvtár (*Biblioteca Graeca* és *Latina*). A közöttük levő tér közepén emelkedik Traianus oszlopa. A fórumot Hadrianusnak a Traianus tiszteletére épített temploma — a *Templum divi Traiani* — zárta le.

Azóta az idő eltüntette az egész fórumot, alapzatára a későbbi korok vastag művelődési rétegei rakódtak, és csak az ásó nyomán bukkant fel egy-egy faragott kő, oszlopcsonk, díszes mozaik padló. Töretlenül áll azonban az oszlop, hirdelve az antik művészet és a római hatalom egykori tündöklését.

Az első kérdés, ami a kutatót érdekli, vajon van-e rajta felirat, s ha igen, milyen üzenetet véstek rá felállítói az utókor számára. Valóban, az alapba vágott ajtó fölött, művészi majuszkuláival ott díszleg az első olvasásra meghökkentő szöveg. Nem beszél ez a háború dicsőségéről, sem a római légiók hősi küzdelméről, hanem a császár címeinek felsorolása után szerényen megállapítja, hogy az oszlop az elhordott domb magasságát jelzi, és ugyanakkor bizonyosságot tesz az erre fordított munka gigászi voltáról: *Ad declarandum quantae altitudinis mons et locus tantis operibus sit egestus*. A vésett szövegből, valamint más forrásokból tudjuk, hogy az oszlopot i.sz. 113. év május 12-én leplezték le.

A lapidáris felirat sok vitára adott alkalmat az ókor- és a művészet-történetesek között. Miért nem tesz említést a dákháborúkról? Miért nem állapítja meg, hogy az oszlop e háborúk örök emlékére épült? Miért oly fukar a diadalmas császár dicsőítésében? Szükségtelen itt a miértekre adott sok érdekesnél érdekesebb választ felsorolni, hiszen az egész fórum, valamint Itália meg a birodalom területén állított legalább még négy diadalív nyilvánvalóan ezek emlékére épült. Az oszlop domborművei, bármint mond is a felirat, e háborúkat, Traianus dicsőségét „A római katonák bátorságát, vasfegyelmét, kitartását“ illusztrálják. Nem volt tehát szükség írásba foglalni azt, amit mindenki tudott, s amit a fórum minden művészi alkotása: szobra, oszlopa, épülete kifejezésre juttatott.

Maga az emlékmű formailag az antik oszlop törvényeit tartva szem előtt, hármasság tagozódású. Három nagy egysége: az oszloptalp vagy láb, az orsó vagy törzs és az oszlopfő; mindegyik a maga meghatározott alkotórészeivel. E három részhez még egy negyedik elem: az alap járul, s ezen emelkedik a tulajdonképpeni oszlop.

Ennek magassága 5,37 m, alakja négyyszögű, minden oldala óriás márványtömbökből kifaragva. Földbe mélyített lapja három, ún. léccel (kiemelkedő vonaldísz) tagolt, s ezen gyöngysorral díszített rúd szalad körül, rajta tál alakú párkányzat, melyet zsinórszerű ornamentum zár le. Ebből emelkedik ki a három lapján művészi tropaeumokkal, zsákmányolt fegyverekkel sisakokkal, vértékkel díszített bázissal. Ennek egyik oldalán két szárnyas Victoria között van az említett felirat. A bázis felső részének díszítése, mely egyúttal a dór oszlophoz közelálló toscanai vagy etruszk oszlop alapja is, a római ornamentális plasztika remeke: gyöngysoros léccel cserlelevelekkel ékített széles csik borul, melyet tojásfűzér szegélyez, majd a kiöblösödő párkány és tojásdísz átmenetül szolgál az oszlop talpához. Ennek első szintjét mind a négy oldalon cserkoszorú díszíti. A koszorúkat a négy sarkon, félig kiterjesztett szárnyal ábrázolt sas, a római hatalom jelvénye, Jupiter szent madara fogja össze. A második szinten nyugszik az oszlop alját körülfontó, szalaglag megerősített babékoszorú.

Az oszloptörzs hossza 26,62 m, alsó és felső átmérője között 19 cm különbség van. E méretkülönbségre azért volt szükség, hogy a szemlélőben az egyenes törzs illúzióját keltse. A dór oszlopokra jellemző barázdált díszítést az alulról felfelé haladó, domborműves, spirális szalag helyettesíti. Ennek hossza 200 m, és a dákháborúk jeleneteit ábrázolja. Szélességében, éppen az illúziókeltés miatt, alulról felfelé bővül. A domborművek 124 jelenetet,

több mint 2500 emberi alakot, köztük mintegy 650 dák férfit, nőt és gyermeket ábrázolnak.

Az oszlopfő ún. gyűrűkkel (annuli) kezdődik, ezek fölött tál alakú tojásfüzér (echinus) húzódik, amely kiöblösödő párkányban (abacus) folytatódik. (Ezt ma vaskorlát veszi körül.) A párkányzatról emelkedik ki az ún. acroterium vagy oromzat, a hengeralakú szobortalapzat, rajta állt Traianus szobra. A császár mint imperator-hadvezér födetlen fővel előre lépett, vállán lebegő köpeny, baljában földet érő lándzsa, jobbájában a földgolyó, rajta a győzelem szárnyas istennője, Victoria.

A XVI. század második felében a szobor lábai még megvoltak, fejét III. Pál pápa Della Valle bíboros múzeumában helyezte el. Azóta azonban nyoma veszett. V. Sixtus pápa a környező középkori épületeket leromboltatta, és a császár szobra helyébe Péter apostolét állította, mint ahogyan Marcus Aurelius emlékoszlopára Pálét helyeztette el. Erre az alkalomra külön érmet veretett, ezzel a felirattal: EXALTAVIT HUMILES (Az alázatosakat felmagasztalta).

Az acroterium (az oszlopfő és a szobortalapzat) magassága 6,14 m, mint-hogy az oszlopláb, törzs és az acroterium összesen 29,78 m magas, ez pedig pontosan 100 római lábnak felel meg, ezért az ókorban Columna centenariának, azaz százlábnyi oszlopnak nevezték. A bázist is beleszámítva az oszlop összmagassága 39,83 m.

Ugyancsak érdekes, az építészeti technika szempontjából pedig egészen tanulságos az oszlop belső szerkezete. A bázis egyik oldalán ajtó van, mely kis vestibulumba vezet. Ettől balra, falba vágott nyílás megvilágította folyosó húzódik. Itt állott a császár aranyból készült hamuvédre; a középkor elején elrabolták, noha a folyosót már Hadrianus befalaztatta. A vestibulum jobb felőli részéből indul a lépcsőfeljárát. Ez a bázis magasságáig négyszögben törik meg, innen kezdve a szobor alapzatáig spirálisan halad felfelé, mégpedig úgy, hogy minden spirálra kilenc lépcső esik. Összesen 180 lépcsőfokból áll. A feljárt 43, kívülről alig látható nyílás világítja meg.

Az egész oszlop carrarai márványból készült, és 19 hatalmas (belső üreges) márványhengerből vagy dobból van összeállítva. Közülük 17-et dombormű borít, egyből az oszlop lábát, egyből pedig az oszlopfőt faragták ki. Az oromzat külön két márványtömbből áll.

A domborművek

Bármennyire fontos is az oszlop technikai kivitelezése, hisz maga a csaknem két évezredes fennállása az antik architektúrát dicséri, annál is inkább, mert nem a piramisok vagy az oszlopos templomok tömörsége és szerkezeti szilárdsága jellemzi, hanem az égbe meredő karcsúság és könnyedség, mégis igazi történeti és művészi értékét a spirálisan felfutó domborműves szalag, a dákháborúk 124 jelenete adja meg.

A történettudomány szempontjából jelentősége abban áll, hogy hatalmas csúcspontja felé ívelő Róma utolsó jelentős hódító háborújának ez az egyik legfontosabb történeti forrása. A birodalom korábbi terjeszkedésének emléket állított a hősiesség utolérhetetlen ábrázolója, Titus Livius, Gallia megszerzését a katonai sikereken kívül írói babérokra is áhítózó Caesar mesélte el, a germánok, britek meghódítását, szokásait, erkölcsét Tacitus örökítette meg. A dákháborúk legfontosabb írásos forrásai azonban elvesztek. Traianus kommentárjaiból csak gyér, semmitmondó töredékek maradtak fenn, orvosának, Critonnak nagyobb lélegzetű munkájából mindössze két mondat jutott el hozzánk. A filozófus—üldöztetésekor éppen a getáknál menedéket kereső — Dio Chrysostomusnak, Traianus későbbi barátjának, könyvét csak említésből ismerjük. Egyedüli alapvető forrás a III. század művelt, gazdag szenátorának, Cas-

sius Dio-nak történeti műve. Sajnos azonban, ebből is csak töredékek és késői gyenge kivonatok maradtak ránk. Ezért azután Traianus oszlopa mint a történeti forrás is nagy jelentőségű, és ahogyan W. Froehner francia kutató megállapítja: „a birodalom által abszorbeált számos nép közül, a dákok kivételével, egyik sem dicselkedhetik azzal, hogy függetlenségéhez való ragaszkodását méltóbb és maradandóbb emlékmű örökítené meg“.

A dákháborúk a reliefek tükrében

Valóban a domborművek szinte filmszerűen mutatják be a római—dák háborúkat, noha a győztesek örök törvénye szerint elsősorban a császár és a római légiók *res gestae*-it, hőstetteit helyezik premier planba, mégis éppen a győzők szembetűnő erőfeszítései érzékeltetik a megtámadott fél elszánt küzdelmét, a hazája, hegyei, erdői, folyói, várai védelmében kifejtett önfeláldozó harcát.

Auguri romani!

Az események bemutatása szempontjából a domborművek két, jól megkülönböztethető részre oszlanak: az egyik, az első, a másik a rómaiak számára teljes győzelmet hozó második háborút ábrázolja.

A képsor egy Duna menti római tábor bemutatásával kezdődik. Ezt követi a légiók és a segédcsoportok átkelése a dunai hajóhídon. Élükön fényes öltözetű zászlóvivők meg Traianus császár halad, két legátusa között. Ellenséges földre érkezve, a sereg áldozatot mutat be, tábort épít. (Az áldozatbemutatás, táborépítés és a császárnak katonáihoz intézett beszéde az egész dombormű gyakran visszatérő mozzanatai.) Egyszerre megjelenik az ellenfél első, a császár színétől megrémült követe, majd az első dák vár. Sor kerül az első véres csatára, melyet a dák király, Decebál vezet. A csata után a dákok elszállítják sebesültjeiket. Fel-tűnik a második, a császárból is csodálatot kiváltó dák erődítmény. Az előnyomuló hódítók falvakat gyűjtenek fel, folyókon kelnek át. A dákok, a közrendűek (*comati*) csoportjából öttagú küldöttséget indítanak, melyet Traianus és legátusai fogadnak. Újabb csata és gyűjtogatás után a dákok egy római téli szállást támadnak meg. Ezzel már a háború második évében vagyunk. A dákok hősiességgel küzdenek és foglyokat is ejtenek, majd nagyszámú küldöttséget, köztük nemeseket is (*pileati*) menesztenek a császárhoz. Ádáz ütközet után az erdőbe menekülnek, és az elkeseredett asszonyok megkínózzák római foglyaikat. Közben megérkezik a mór lovasság. Az újabb összecsapásokban a rómaiak felülkerekednek és több vár megvívása után, Decebál békét kér. Az első háború

végét, a rómaiak diadalát Victoria istennő és a legyőzöttek fegyvereiből készült pompás tropaeum zárja le.

A második háború bemutatása díszes épületű római várossal kezdődik. Ide érkezik a nép üdvívalgása mellett a császár, és áldozatot mutat be az isteneknek. Ezután egy római tábor ellen indított heves dák támadásnak vagyunk tanúi, melyet az Apollódórosz építette dunai hídfő bemutatása követ. Miután a császár idegen küldöttségeket fogad, a római hadsereg átkel a hídon, és láthatóan két irányban vonul fel Dácia hegyei között. Dák várak, heves összecsapások, harcok, követségek vonulnak el szemünk előtt. A dákok ereje gyengül, hisz a rómaiak egyre több foglyot ejtenek, kincseket, nemesfém-ből készült díszedényeket zsákmányolnak. Ismét békét kérő dák küldöttség jelenik meg a császár előtt. De hiába, ügyük elveszett, és a dák király, Decebál öngyilkosságba menekül. Majd a római katonák és a dák foglyok, megerősített táborban, Decebál levágott fejét szemlélik, melyet két emelvényen álló katona mutatogat. Most már szabad az út a rómaiak számára: békés településeket támadnak meg, foglyokat ejtenek, házakat égetnek fel. Végül állatokat hajtó dák csoportot, férfiakat, nőket, gyermekeket látunk. Ez az oly sok vitát kiváltó utolsó jelenet, amely feltehetően vagy az otthonukba visszatérő menekülteket, vagy — amint az újabb kutatások feltételezik — a várak környékén élő hegyvidéki lakosság kitelepítését ábrázolja. Íme, röviden összefoglalva az események, melyeket a reliefek bemutatnak.

A reliefek történeti forrásértéke

De vajon megbízható-e ez a bemutatás? Vajon az események a valóságot, a háború időbeli és térbeli lefolyását szemléltetik-e? Milyen mértékben tekinthető a dombormű a történeti valóság hű tükörképének, megbízható történeti forrásnak? Ezekre a kérdésekre már sok tanulmány igyekezett feleletet adni, s szerzőik közül néhányat, a legnevezetesebbeket, név szerint is felsorolhatjuk.

Első a spanyol Alfonso Chacon, aki 1576-ban — csakhamar három kiadást is megért — tanulmányt írt a domborművek alapján a dákháborúkról. Azután franciák, németek, olaszok, angolok tanulmányozták, magyarázták és értékelték. Mégis igazi, tudományos alapon folyó kutatása a múlt század második felében kezdődött meg, amikor egymás után többkötetes tanulmányok, monográfiák jelentek meg róla. Közülük különösen említésre méltók a francia W. Froehner (*La Colonne Trajane*, 1872.), a német C. Cichorius (*Die Reliefs der Trajanssäule*, 1896.) hatalmas monográfiái, ezután E. Petersen, K. Lehmann-Hartleben, az angol G. A. T. Davies, I. A. Richmond tanulmányai és munkái. Legújabbban az olasz G. Lugli és G. Gulini foglalkozott vele. A hazai kutatók közül Király Pál, T. Antonescu és Constantin Daicoviciu meg Hadrian Daicoviciu nevét említhetjük meg.

A legtöbbben, mint például Cichorius és Davies, a domborműveket topográfiai, történeti és etnográfiai szempontból teljes értékű forrásoknak tartják, és ezért az oszlop minden egyes jelenetét igyekeznek pontosan elhelyezni térben és időben. Megállapítják a városok nevét, a táborok helyét, a folyókat, felvonulási utakat, a dák várakat stb. Mások nem tekintik ilyen abszolút értékűnek. Az utóbbi évtizedekben az erdélyi dák várak helyén végzett régészeti ásatások új fényt vetettek a dom-

borművek topográfiai és történeti kutatására. Először is kitűnt, hogy minden korábbi kutató kiindulási pontja téves volt. Ugyanis a dáklam központját a Hátszegi-medence római kori fővárosába, Ulpia Traianába helyezte, holott a régészeti ásatások ma már minden kétséget kizáróan megállapították, hogy a székváros Sarmizegethusa, a Szászvárosi-havasok legerősebb vára volt. Az ásatások fényénél az is kiderült, hogy a reliefek topográfiai azonosítása eleve kudarcra ítélt próbálkozás. De nem megbízható a dákl várak ábrázolása sem. Sok olyan elem hiányzik belőlük, amelyeket ma már jól ismerünk. Következésképpen a domborművek topográfiai és történeti forrásértéke távolról sem olyan nagy és alapvető, amilyenek a múltban a legtöbb kutató hitte. Ennek ellenére katonai, néprajzi szempontból felbecsülhetetlen jelentőségűek, a római fegyverek, katonai felszerelések, ruházatok, rangok stb. tanulmányozásához kiapadhatatlan kincsesbányák. Ma már sem a dákok, sem a császárkori Róma történetét e hatalmas remekmű elmélyült tanulmányozása nélkül nem lehetne megírni. Ez annál is inkább így van, mert az egyre általánosabban elfogadott vélemény szerint az ábrázolás forrása Traianusnak ma már nem létező műve volt.

Az emlékoszlop mint művészi alkotás

Ami az oszlop művészi értékét illeti, minden kétséget kizáróan megállapítható, hogy ez a római klasszikus művészet legjobb alkotásai közé tartozik. Benne három: az ősi római, a hellenisztikus és a keleti művészi irányzat fonódik egybe.

Az időszámításunk előtti és szerinti első század a római művészet klasszikus korát jelenti. E korszak szobrászata az ősi római hagyományt a hellenisztikus kor gazdag formakincsével, kifejező készségével egészíti ki.

Ismeretes, hogy az i. e. I. század végén Rómában megkezdődik a görög művészet reneszánsza, amely Hadrianus uralkodása alatt teljeseedik ki. Az emlékoszlopon a római hagyomány az oszlop etruszk formájában, a portréábrázolás tökéletességében meg realizmusában érvényesül, a görög befolyás a könnyed technikai kifejezésben, a keleti hatás pedig az események folytatlagos ábrázolásában. E három elem találkozását már Reinach felismerte, csak hogy a keleti mozzanatot mintaképét Egyiptomban kereste. Az újabb kutatások a keleti elemet a Folyamköz ősi művészetéből, főleg az asszíroktól származtatja. A hódító asszír királyok kedvenc ábrázolásai a háborús jelenetek voltak. Ez az ábrázolási mód, amint Guliní kimutatja, az asszír birodalom letűnése után tovább élt és ihletet adó forrásul szolgált a hellenisztikus Szíria művészetkedvelő városainak. Traianus fórumának tervezője és valószínűleg az emlékoszlop domborműveinek megrajzolója a damaszkuszi Apollódórosz, korának legtehetségesebb mérnöke és művésze, a Turnu-Severin-i Duna-híd építője, ahogy a neve is mutatja, szintén szíriai származású volt.

A szíriai városok, Antiochia, Damaszkusz remek művészetéről, árkaos utcáiról, templomairól, diadalíveiről csak újabban kezd a művészettörténet tiszta képet alkotni. Művészetük megőrizte az ősi sémi, asszír-babilóni hagyományokat és azokat a hellenisztikus művészet formagazdagságával és technikájával egyesítette. Ezt a keleti ihletet vitte bele Apollódórosz a római klasszikus szobrászatba, és egyesítve azt a már tipizáló portréábrázolás törvényeivel, valamint az ornamentális plasztikával, eljutott a historiai dombormű fejlődésének tetőfokára.

Sok vita folyt és folyik még ma is arról, vajon a kétszáz méter hosszú szalag egyetlen vagy több kivitelező művész munkája? Froehner, a rajta előmlő egységes szellem ellenére, legalább három, nem egyenlő képességű, művész munkáját véli felismerni.

Hatása . . . permaneat dum mundus durat

Kétségtelen tehát, hogy az emlékoszlop az antik Róma egyik legszebb alkotása. Szépségét, művészi tökélyét többek között az is bizonyítja, hogy mindjárt felállításától kezdve nemcsak csodálták, hanem minden időben utánozták is. Ennek mintájára épült Antoninus Pius emlékoszlopa, melyet fogadott fiai, Marcus Aurelius és Lucius Verus, a későbbi császárok emeltek apjuk és anyjuk (Faustina császárnő) tiszteletére. Marcus Aurelius máig fennmaradt emlékoszlopa elgondolásaiban és méreteiben egyaránt ezt tartotta szem előtt, bár kivitelezése szárazabb és kevésbé gondos. Nagy Konstantin diadalívét egyenesen a Traianus fórum szobraival díszítették. Ennek mintájára emelték később a konstantinápolyi kolumnákat, nevezetesen Konstantin, I. Theodosius és Arcadius emlékoszlopát.

A VI. században Nagy Gergely pápát annyira lenyűgözte szépsége, hogy mindennapi imájában könyörgött Traianus lelki üdvösségéért. Erre céloz Dante, a közben feledésbe ment fórum nevének felélesztője, a halhatatlan *Divina Commediájának* alábbi soraiban:

*Itt a császár alakja volt kívágva
dicsőn a sziklából, kinek erénye
indítá Gergelyt a győztes imákra.
Traján császárról szölok . . .*

A VIII. század írója, Paulus Diaconus, még elragadtatással beszél róla, de a X. században a fórum helyén már zárda épül, és az oszlop az egyik templom tornyául szolgál. Szépsége azonban most is fogva tartja a város vezetőit, és 1162. március 17-én Róma városa rendeletet ad ki, mely szerint rongálóit halállal büntetik, mert „épen és sértetlenül kell állnia, míg a világ fennáll — *permaneat dum mundus durat* — az egész . . . római nép dicsőségére“.

Az oszlop ihletet adó forrása volt a reneszánsz művészeinek. Még a legnagyobbak, mint például Michelangelo, is utánozták. Domborműveit másolta Raffaello, tanítványai pedig, Giulio Romano és Correggio, benne találtak mintát a Vatikán loggiái számára.

Ez az érdeklődés többé nem lanyhult. XIV. Lajos francia király, a „francia Traianus“ elragadtatással fogadta az oszlopról szóló neki ajánlott könyvet. 1799-ben a francia tábornok, Pommereul Párizsba akarta szállítani, Napóleon azonban nem helyeselte e „barbár“ szándékot. Később viszont ez szolgált mintául a híres Vendôme oszlopnak, majd a brüsszeli „kongresszusi“ és a leningrádi Alexander kolumnának. Restaurálására is egyre több terv készült. A Caesar szerepében tetszelgő III. Napóleon pedig megcsináltatja az első másolatot, s a Louvre egyik pavilonjában helyezték el. Példáját más országok is követték.

Az emlékoszlop és hazánk

Ilyen módon az antik Róma e nagyszerű műve az egész európai kultúra közkincsévé vált. S ha kedves az olaszok, franciák, angolok, németek számára, mennyivel kedvesebb és értékesebb számunkra, kik azon a földön élünk, ahol csaknem kétezer évvel ezelőtt lezajlott az a háború, melynek jeleneteit márványba vésve megörökíti. A román nép pedig

Traianus emlékoszlopában egyenesen eredetének ősi szimbólumát látja. Hadd idézzük Hadrian Daicovicu egyik idevonatkozó, plasztikus megálapítását: „Történelmileg számunkra, románok számára az emlékoszlop egészen különleges jelentőségű. Hiszen, ha mások szemében a római történelem végnélküli háborúi közül csupán egyet mutat be, egyet a római hadsereg számtalan győzelmei és hódításai közül, *számunkra* az esemény, melyet ábrázol, alapvető fontosságú... A traianusi hódítás előfeltétele volt Dácia romanizálásának, következésképpen a mai román nép kialakulásának... Traianus oszlopa ezért saját múltunk emlékműve...” (*Aducem Columna*. Magazin Istorice, 1967. 2., 5). Ugyanez a gondolat jut kifejezésre Constantin Daicovicu alábbi megfogalmazásában: „Képekben mutatja be Dácia meghódítását, hazánk területén a római telepítés és romanizálás előfeltételét. Éppen ezért az emlékmű népünk eredeti, valószínű születési bizonyítványa” (C. és H. Daicovicu: *Columna lui Traian*. 1965. 9).

Történeti és művészi értéke mellett ez az érzelmi, szubjektív vonatkozása és szimbolikus jelentősége elodázhatatlanul megkövetelte, hogy másolata nálunk is meglegyen. Ennek a mondhatni erkölcsi és hazafias kötelezettségnek eredményeként a második világháború kitörése előtt két évi megfeszített munkával, 1939-re 160 vasbeton darabba öntve, elkészült a másolat. Előbb a háborús körülmények, majd más természetű nehézségek mindezideig megakadályozták országunkba szállítását. Az 1967-es év tavaszán egy küldöttségnek az olasz fővárosban folytatott tárgyalásai végre lehetővé tették elhozatalát. A jelenlegi tervek szerint a különböző jeleneteket ábrázoló betondarabokat külön-külön az egyik nagy bukaresti múzeumban állítják ki, hogy így tanulmányozásuk a szakemberek, megtekintésük a nagyközönség számára minél könnyebb legyen. Ugyanakkor a hazai régészet dák leletanyagát, főként a dák várak gazdag emlékeinek egy részét is itt állítják ki, mintegy az oszlop jeleneteinek tárgyi illusztrálására.

Victor Ciato:
Gítáros lány

